

Rozs Bálint:

ENERGIAFÜGGGETLENSÉG PÜRRHOSZI ÁRON: MAGYARORSZÁG OLAJELLÁTÁSÁNAK TÖRTÉNELMI TANULSÁGAI

DOI: 10.35926/HSZ.2026.3.8

ÖSSZEFOGLALÓ: A jelenkori geopolitikai feszültségek – különösen az orosz–ukrán háború – ismét az európai energiapolitikai diskurzus fókuszába helyezték az Oroszországtól való energetikai függőséget. A vita jellemzően két síkon: etikai-morális, illetve műszaki-gazdasági érvek mentén zajlik. Jelen tanulmány egy harmadik, gyakran figyelmen kívül hagyott dimenziót emel be az elemzésbe: a közép-európai (elsősorban magyar) döntéshozatal mélyen formáló történelmi tapasztalatokat. A kutatás célja, hogy a magyar olajipar történetének hat meghatározó ciklikus szakaszán keresztül azonosítsa azokat a stratégiai tanulságokat, amelyek a jelenkori ellátásbiztonsági dilemmákban is relevánsak.

KULCSSZAVAK: Oroszországi Föderáció, energiabiztonság, olajipar, energiaipar, szankciók

A SZERZŐRŐL:

Rozs Bálint az NKE HHK Katonai Műszaki Doktori Iskola hallgatója (ORCID: 0009-0005-5080-2225; MTMT: 10089537)

BEVEZETÉS

A jelenkori geopolitikai feszültségek okán az európai energiapolitikai diskurzus középpontjába ismét az Oroszországi Föderációtól (a továbbiakban Oroszország) való energetikai függőség kérdése került.¹ Ezek a szakpolitikai viták jellemzően több, egymástól elkülönülő érvelési síkon zajlanak. A közbeszédben leginkább az etikai-morális dimenzió dominál, amely jellemzően az igazságos háború elméletének valamely kortárs, nyugati értelmezésére támaszkodik. E felfogás szerint az Oroszország Ukrajna elleni fellépése agresszív, tehát igazságtalan háborúnak minősül, mivel egy szuverén állam területi integritását sérti. Az igazságtalan háború normatív minősítése ebben a keretben nem korlátozódik csak a hadviselésre, hanem kiterjed minden olyan közvetett támogatási formára is, amely hozzájárulhat a konfliktus fenntartásához.²

E logika mentén az orosz energiahordozók importja nem semleges gazdasági tranzakcióként, hanem egy igazságtalan háború pénzügyi alapjait erősítő mechanizmusként jelenik meg. A revizionista igazságosháború-elméletek tovább erősítik ezt az érvelést azzal, hogy a morális felelősséget nem kizárólag az állami döntéshozatal szintjén értelmezik, hanem kiterjesztik azokra a gazdasági és strukturális kapcsolatokra is, amelyek előre látható módon hozzájárulnak a jogsértő erőszak fenntartásához/fennmaradásához. Ebben az értelmezésben

¹ EU Parliament... 2025.

² Boda 2023a, 123–137.

az energiapolitikai együttműködések is a felelősségi lánc részévé válnak, még akkor is, ha a részt vevő államok nem hadviselő felek.³

Ezzel szemben a diskurzus másik meghatározó szintje a műszaki-gazdasági realitásokra fókuszál. Ez az érvelési sík a technikai-infrastrukturális megvalósíthatóságot vizsgálja, vagyis azt, hogy a keleti energiaforrásoktól való teljes függetlenedés kivitelezhető-e egyáltalán. A közép-európai (magyar, szlovák) ellátásbiztonsági viták gyakran túlzottan a technikai és a gazdasági paraméterekre fókuszálnak, pedig a történelmi dimenzió ugyancsak formálja a politikai döntéshozatalt. A mélyen gyökerező történelmi tapasztalatok az energetikai autonómiáért és a külső sokkokkal szembeni küzdelmek lenyomatai mind a nemzeti emlékezet részét képezik. A magyar kőolajellátás dilemmáinak teljes megértéséhez ezért elengedhetetlen a történelmi előzmények vizsgálata, mivel azok rámutatnak az ellátásbiztonsági kihívások ciklikus természetére.

A magyar olajipar története egyedülálló, amelyet a geopolitikai és a gazdasági kényszerekre adott válaszok sorozata alakított. Mint azt a korai ipartörténeti források is mutatják, a magyar olajipar már a dualista állam ipari forradalmának pillanatától kezdve több alapvető kihívással nézett szembe. A hazai finomítói kapacitások versenyképessége sokáig elmaradt a szükségstől, így a külföldi importtermékekkel szemben rendre alulmaradt. A bevezetett védővámok és az állami szabályozás jól példázzák azt a korai felismerést, hogy az ágazat már akkor a puszta piaci mechanizmusokon túlmutató állami beavatkozást igényelt az optimális fejlődés érdekében.⁴

A külső forrásoktól való függés és a hazai ipar védelmének korai egyensúlyi dilemmája a későbbiekben is vissza-visszatérő motívum maradt, sőt a magyar energiapolitikai gondolkodást meghatározó történelmi tapasztalat akár egyfajta tragikus ciklikusságot mutat. Az elmúlt alig több mint egy évszázad során az ország energiaiparának struktúráit legalább három alkalommal kellett szinte a nulláról újjáépíteni. Ez a folyamatos destrukció és kényszerű adaptáció, valamint az újjáépítések rendkívüli gazdasági és társadalmi ára mélyen rögzült a kollektív és az intézményi emlékezetben. Ez a tényező magyarázatot adhat arra a jelenkori, gyakran kiemelt óvatosságra, amellyel a döntéshozók a nehezen kiépített ellátási struktúrák, például a regionális elosztóközponti szerep vagy a kényszerű függőségből kialakított komparatív előnyök megváltoztatásához viszonyulnak.

E tanulmány célja éppen ezért az, hogy a magyar olajipar hat meghatározó történelmi szakaszának elemzésén keresztül azonosítsa azokat a stratégiai tanulságokat, amelyek a jelenkori energiapolitikai döntéshozatal számára is relevánsak. A vizsgálat arra keresi a választ, hogy az eltérő politikai és gazdasági rendszerekben milyen állandó és milyen változó stratégiai válaszok születtek az ellátásbiztonság és az importfüggőség kihívásaira. A történeti tanulságok feltárása révén a tanulmány hozzájárul a jelenkori energiapolitikai viták mélyebb kontextualizálásához, rámutatva, hogy a mai döntések és a történeti ciklusokból való kitörés kísérletei sem előzmény nélküli vákuumban, hanem egy hosszú távú, történeti pályafüggőség keretei között születnek meg.

³ Boda 2023b, 58–61.

⁴ A magyar olajipar története.

AZ OSZTRÁK–MAGYAR MONARCHIA OLAJIPARÁNAK FELEMELKEDÉSE ÉS VIRÁGKORA

Az Osztrák–Magyar Monarchia (a továbbiakban OMM) kiterjedt iparosodásával párhuzamosan jöttek létre és épültek ki a kőolaj-kitermeléshez és -feldolgozáshoz kapcsolódó ipari infrastruktúra kulcselemei. Az iparág területi koncentrációja egyértelmű mintázatot mutatott, amelyben a birodalom különböző régiói eltérő funkciókra specializálódtak. Galíciában⁵ Boriszlav (Борислав) vált a Monarchia kitermelési és finomítói központjává, ahol a kitermelés volumene olyannyira megnövekedett, hogy a Monarchia a 20. század elejére, ha csak rövid időre is, de a világ harmadik legnagyobb olajtermelőjévé vált az Amerikai Egyesült Államok és Oroszország mögött. Drohobicsban (Дрогобич) nagyméretű feldolgozóüzemek létesültek, míg Ivano-Frankivszk⁶ (Івано-Франківськ) és Lviv⁷ (Львів) elsősorban logisztikai csomópontként funkcionált.⁸ A birodalom osztrák területein, például a Wien-Floridsdorfban felépült finomító képviselte a legnagyobb kapacitást, Steiermarkban pedig jellemzően a kenőanyagok és bitumen feldolgozására specializálódott kisebb üzemek működtek akkoriban. A Magyar Királyság területén a korabeli feldolgozóipar két fő csoportra koncentrálódott. Budapesten elsősorban a helyi piacot ellátó, kisebb petróleumdesztilláló üzemek működtek, amíg Orsova⁹ és Fiume (ma Rijeka) képezte a tényleges hazai feldolgozóipari kapacitás gerincét.¹⁰

Ezen belül a Fiumében működő Adriai Kőolajipari Rt. finomítója kiemelt stratégiai jelentőségű volt, amely kulcsfontosságú ellátója volt a császári haditengerészetnek is. A finomító már a 19. század végén is fogadott tengeri importszállítmányokat. Az első dokumentált tengeri olajszállítmány vitorláshajón érkezett Pennsylvániából.¹¹ Ez a korai importtevékenység – bár ekkor még csak kiegészítő jellegű volt, és a helyi feldolgozást szolgálta – már előrevetítette a tengeri útvonalak későbbi, nagy volumenű olajellátásban betöltött szerepét. Analitikai szempontból is releváns az a földrajzi-stratégiai párhuzam, amely a monarchia-kori fiumei finomító és a modern Adria-kőolajvezeték (JANAF¹²) között is megmutatkozik. Bár a két infrastruktúra között nincs közvetlen technikai-történeti kapcsolat, funkciójuk és geopolitikai szerepük nagyon is azonos. Mindkettő a tengeri importútvonalak biztosítása céljából jött létre.

Ez a stratégiai párhuzam rávilágít egy perzisztens közép-európai geopolitikai kényszerre: a tengeri elérés mint a szárazföldi (korábban a galíciai belső, a 20. század második felében pedig a szovjet) ellátási útvonalaktól való kitérítés csökkentésének és diverzifikációnak az eszköze. Ahogy Fiume a 19. század végén a magyar olajimport logisztikai központja

⁵ Galícia a történelmi Keleti-Kárpátok északi ívén elterülő régió, amely a mai Dél-Lengyelország és Nyugat-Ukrajna területén található. A 19. század elején mintegy 1 763 000 tonna kőolajat termeltek ki itt, ami nagyrészt fedezte az Osztrák–Magyar Monarchia teljes olajszükségletét.

⁶ Korábban Sztanyiszlav.

⁷ Korábban Lemberg.

⁸ Yergin 2009, 127–130.

⁹ A Bánság délkeleti csücskében, a Cserna folyó torkolatától délre, a Duna bal partján fekvő település 1916-ig Magyarország területéhez tartozott, majd a trianoni békeszerződés nyomán Romániához került. A Vaskapu I. vízerőmű építése során az eredeti település teljesen megsemmisült. Érdekesség, hogy a közelben feküdt Ada Kaleh szigete is, amelyet Jókai Mór Az arany ember című regényében, a „Senki szigeteként” örökített meg.

¹⁰ Dobai 2013a.

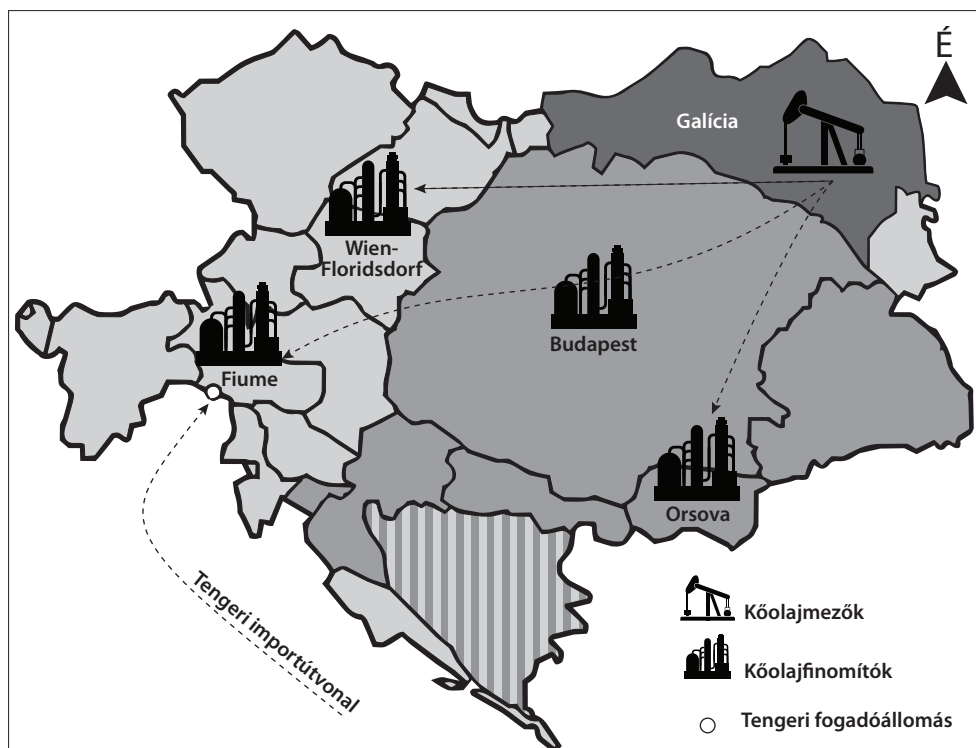
¹¹ Marinović 2011.

¹² Jadranski Naftovod.

volt, úgy töltötte be Rijeka és a Krk szigeti terminál ugyanezt a kulcsszerepet a hidegháború időszakától kezdődően.

Az említett pennsylvaniai import kapcsán érdemes a szélesebb ipartörténeti kontextust is rögzíteni. Az iparág modern korszaka az amerikai Titusville-ben vette kezdetét, ahol 1859-ben fúrták meg az első, napi 20–25 hordó kapacitású olajkutat, elindítva ezzel a globális olajipart.¹³ A gyorsan növekvő kitermelés Pennsylvaniát tette a világ első olajipari központjává, és ebben a közegben alapozta meg John D. Rockefeller a későbbi Standard Oil birodalmat.¹⁴ Rockefeller üzleti modellje, amely nem a kutatásra, hanem a finomítás és a szállítás (különösen a vasút) monopolizálására épült, rövid időn belül globális ármeghatározó tényezővé tette a vállalatát, közvetlenül befolyásolva ezzel a fiúmeihez hasonló, tengeri importra és a világpiaci árakra érzékeny finomítók gazdaságosságát is.

Ahogy azt az 1. ábra is illusztrálja, a 20. század elejére kiterjedt olajipari infrastruktúra épült ki a Monarchia területén; a finomítók regisztrált száma 1918-ra elérte a 35 egységet. A birodalmi finomítói hálózat ellátásának bázisát a galíciai olajmezők adták, amelyek éves szinten mintegy 1,8 millió tonna kőolajat termeltek. Noha a tengeri szállítás ebben az időszakban még nem játszott meghatározó szerepet, a fiúmei olajiparra vonatkozó szakirodalom

1. ábra Az OMM legfontosabb finomítóinak és kőolajmezőinek elhelyezkedése a 20. század elején
Szerkesztette a szerző

Forrás: Giel 2025.

¹³ Yergin 2009: i. m. 25–45.

¹⁴ First American...

tanúsága szerint a tengeri import lehetősége már nagyon is létezett. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy bár az ellátás primátusát a szárazföldi, keleti (galíciai) forrás adta, a tengeri útvonal ténye már ebben a korszakban is felmerült mint egy alternatív, kiegészítő ellátási opció.¹⁵

A dualista állam kitermelési és finomítási kapacitásai nemzetközi összehasonlításban is számottevőek voltak. Az OMM ebben az időszakban nettó olajexportőr volt a nemzetközi piacon. Évente több százezer tonna nyersolajat és feldolgozott kőolajterméket értékesített – elsősorban Németországnak –, ezt az exportkapacitást pedig döntően a galíciai mezők termelése tette lehetővé. Az OMM és a Román Királyság együttes kitermelése adta az Oroszország nélküli összeurópai termelés meghatározó részét, sőt, meg is haladta Perzsia (Irán) akkori termelési volumenét.¹⁶ Ennek az iparági konjunktúrának az első világháború kitörése vetett véget.

GEPOLITIKAI KÉNYSZERPÁLYÁN: A MAGYAR OLAJIPAR AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ ALATT ÉS A TRIANONI BÉKESZERZŐDÉS UTÁN

Az első világháború precedens nélküli kőolajkeresletet alakított ki az OMM határain belül, a hadsereg (motorizáció, logisztika) növekvő szükségletei rendkívüli nyomás alá helyezték a magyar olajipart. Bár a kapacitás (1918-ra mintegy 35 finomító, 650 ezer tonna/év kapacitással) jelentős volt, a háborús konjunktúra és a nyersanyagellátás (különösen a galíciai) akadozása miatt súlyos ellátási hiány alakult ki. Az iparág kedvezőtlen, ún. oligopolisztikus szerkezete (a termelés 80%-át 12 vállalat adta) kormányzati beavatkozást igényelt. Az oligopol piac leginkább azért kedvezőtlen, mert csak néhány nagy szereplő „irányít” ténylegesen, akik egymásra figyelve korlátozhatják a versenyt, drágábbá és kevésbé hatékonyá téve a piaci működést, azaz kartellezhetnek.¹⁷ A próbálkozások ugyanakkor csak mérsékelt sikereket értek el, a hiányt nem tudták megszüntetni. A háborús erőfeszítések fenntartása kimerítette az iparág tartalékait, amely így felkészületlenül szembesült a háborút lezáró, rendkívül kedvezőtlen békefolyamattal.

A trianoni békeszerződés rendelkezései teljes egészében dezintegrálták a kitermelési és a feldolgozási kapacitásokat, megbomlasztva ezzel az addigi ipari logikát. A Magyarországon maradt 12 finomító (260 ezer tonna/év kapacitás) 60%-os csökkenést jelentett, ám a legnagyobb problémát a strukturális válság okozta, azaz hogy nem volt mit feldolgozni. A feldolgozókapacitás egy kis része ugyan megmaradt, ám a kitermelési oldal gyakorlatilag teljesen elveszett.¹⁸ A helyzetet különösen drámaivá tette, hogy a korábbi ellátási bázis (galíciai, erdélyi mezők) jellemzően ellenséges utódállamokhoz került. Ez a veszteség kettős kárt okozott: az ország nemcsak elvesztette stratégiai infrastruktúráját, hanem az elvesztett területek egyúttal a stratégiai ellenfélnek tekintett államok gazdasági és katonai potenciálját növelték. A békerendszer tehát a gazdasági struktúrák mellett a hazai olajipar önálló képességét és ellátásbiztonságát is alapjaiban rendítette meg, évtizedekre meghatározva az ország gazdaságpolitikai mozgásterét.¹⁹

¹⁵ Marinović 2011: i. m.

¹⁶ White 1920.

¹⁷ Oligopólium.

¹⁸ A magyar olajipar története: i. m.

¹⁹ Matus 2018.

A tágabb politikai kontextust vizsgálva az iparág katasztrofális összeomlása szorosan összefüggött a korlátozott állami szuverenitás kérdésével. A Magyar Királyság nem rendelkezett önálló külpolitikával, a háborúba való belépés a Monarchia közös döntésének kényszerű következménye volt. Hiába ismerte fel a magyar politikai vezetés a kockázatokat, a birodalmi struktúrában a befolyása korlátozott volt. Az olajipar tragédiája ennek a kényszerű besorodásnak a következménye volt. Ez a tapasztalat állandó történelmi tanulságként rögzült, azaz a szuverenitás hiánya súlyos ellátásbiztonsági sebezhetőséget és stratégiai kiszolgáltatottságot jelent egyszerre.

ÚJJÁÉPÍTÉS ÉS KONSZOLIDÁCIÓ: A MAGYAR OLAJIPAR A TRIANONI BÉKESZERZŐDÉST KÖVETŐEN

A trianoni békeszerződést követő időszakban a magyar olajipar újjászervezése rendkívül kedvezőtlen politikai és gazdasági körülmények között kezdődött meg. Az országot a háborús vereséget követő állami zűrzavarok, területi veszteségek és gazdasági összeomlás jellemezte. A világháborút követő intézményi vákuumban 1919 tavaszán a Kun Béla vezette kommunisták vették át a hatalmat. A Tanácsköztársaság 133 napja alatt a gazdasági stabilizáció helyett a fókusz a radikális politikai-gazdasági átalakításra, így az ipari szektorok, köztük a kőolajipar államosítására helyeződött. Ez a folyamat súlyos zavarokat okozott az iparágban. A Szociális Termelési Népbiztosság rendeletére lebontották a korszak egyik legmodernebb ipari létesítményét, a Vacuum Oil Company Rt.²⁰ soroksári úti finomítóját. Ez a lépés a hazai olajfeldolgozó kapacitás tényleges felszámolását és az ellátás átmeneti megbénulását jelentette. Bár a vállalat üzemanyag-elosztó hálózata sértetlen maradt, azt a kommunista vezetés nem integrálta az államosított gazdasági rendszerbe, ami strukturális anomáliát eredményezett. Az állam ugyan rendelkezett egy elosztóhálózattal, de az azt korábban ellátó finomítói kapacitás akadozott.²¹

A Tanácsköztársaság bukása és a Horthy-korszak konszolidációja után az infrastruktúra helyreállítása nagyrészt amerikai tőkebefektetések révén kezdődött el. A Trianon által okozott alapvető strukturális probléma – a hazai kitermelőhelyek teljes hiánya – továbbra is fennállt. Az 1920-as és 1930-as években külföldi tőkecsoportok – köztük az Anglo-Persian Oil Company, a Shell és a Standard Oil – folytattak extenzív geológiai feltárásokat Magyarországon területén, ám ezek csaknem két évtizeden át nem jártak ipari léptékű sikerrel.²²

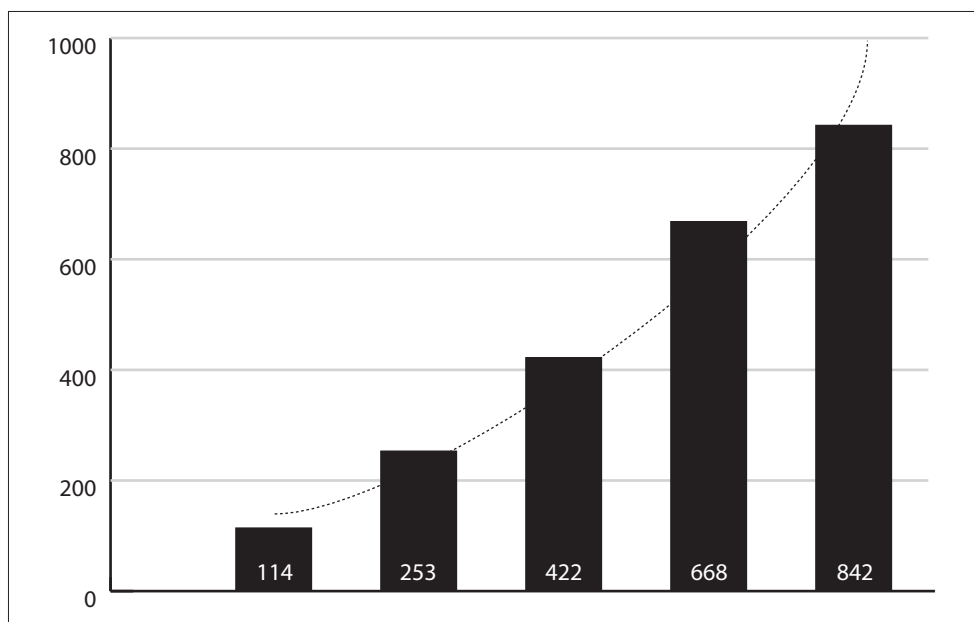
A geológiai áttörés 1937-ben következett be, amikor a Zala vármegyei Budafa–2-es kút sikeresen feltárta az első jelentős magyar olajmezőt. Ez az esemény teremtette meg a modern, hazai alapú olajkitermelés alapjait. A felfedezés nyomán 1938-ban a magyar állam és az amerikai Standard Oil együttműködésében létrejött a Magyar–Amerikai Olajipari Rt. (MAORT), amelyben az amerikai vállalat 90%-os tulajdonrésszel rendelkezett.²³ A közeledő háború és a változó geopolitikai viszonyok közepette további vegyesvállalatok alakultak,

²⁰ A Vacuum Oil Company egy 1866-ban, az Amerikai Egyesült Államokban alapított vállalat volt, amely kenőolajok és üzemanyagok gyártására specializálódott. Az 1880-as évektől John D. Rockefeller Standard Oil Trustjának részeként működött, majd a 20. század elejére annak leányvállalatává vált. Magyarországi képviselője, a Vacuum Oil Company Rt. 1900 körül jött létre Budapesten.

²¹ Sipos 2003, 96.

²² Dobai 2013b.

²³ Srágli 2008, 375.

2. ábra A Magyar Királyság kőolaj-kitermelésének alakulása 1939 és 1943 között

Forrás: *A magyar olajipar története: i. m.*

mint a Magyar–Német Ásványolajművek (MANÁT) és a Magyar–Olasz Ásványolajipari Rt. (MOLÁRT).²⁴ A külföldi tőke és a technológiai transzfer koncentrált megjelenése lehetővé tette az új olajmezők gyors és hatékony kiaknázását, amely – ahogyan az a 2. ábrán is látható –, az iparág ismételt, gyors növekedési pályára állását eredményezte.

A hazai kitermelés exponenciálisan emelkedett. Míg 1939-ben 114 ezer tonna kőolajat termeltek, 1943-ra ez a mennyiség 842 ezer tonnára bővült, ami 639%-os növekedést jelentett. A hazai és a visszacsatolt területeken elhelyezkedő finomítói kapacitások összesített volumene meghaladta a 800 ezer tonnát, amellyel Magyarország de facto elérte az önellátást. Az infrastrukturális fejlődést jelzi a Bázakerettye–Csepel közötti, Pétfürdőt és Almásfüzitőt is ellátó csővezeték 1941-es átadása, amely építéskor Európa leghosszabb olajvezetékének számított. Ez a gyors ipari expanzió jól illusztrálja a célzott külföldi tőkebevonás és technológiatranszfer hatékonyságát a nemzeti ipari modernizációban. Különös figyelmet érdemel az a tény, hogy a MAORT (amerikai), a MANÁT (német) és a MOLÁRT (olasz) vegyesvállalatok keretében egymással geopolitikailag hamarosan szembe kerülő országok tőkéje és szakértelme egy ideig párhuzamosan, egymással kooperálva vett részt a magyar olajipar fejlesztésében.

Ezt a dicsőséges periódust Magyarország második világháborús szerepvállalása zárta le. 1941. június 27-én Magyarország hadat üzent a Szovjetuniónak. A Pearl Harbor elleni támadást (1941. december 7.) és az Amerikai Egyesült Államok hadba lépését követően a magyar kormány kincstári kezelésbe vette az amerikai érdekeltségű MAORT és Vacuum

²⁴ Bányászati és Kohászati Lapok 2007.

Oil teljes vagyoniát, az amerikai állampolgárságú alkalmazottakat pedig felszólította az ország elhagyására.

Történelmi szempontból markáns párhuzam vonható az első világháborús tapasztalattal. A revíziós célok és a tengelyhatalmi nyomás által meghatározott külpolitika következtében az ország ismét egy olyan fegyveres konfliktusba lépett be, amely nem a saját stratégiai érdekein alapult. A magyar olajipar második megrázkódtatása így, alig egy emberöltővel a trianoni ipari összeomlás után, ismételten külső geopolitikai kényszerek közvetlen következménye volt.

A MAGYAR OLAJIPARI HÁBORÚS KÁROK ÉS AZ ÁGAZAT SZOVJET TÍPUSÚ ÁTSZERVEZÉSE

A szövetséges erők 1944. június 30-án mérték az első légersapást a magyarországi kitermelőhelyekre, főként a dél-zalai olajmezőkre. Bár a kitermelő üzemek jelentős károkat szenvedtek, nagyrészt működőképesekek maradtak. A finomítói kapacitások azonban sokkal súlyosabb károkat szenvedtek. A háború végére a létesítmények mintegy 80%-a megsemmisült.

A fizikai pusztulás mellett az iparágat a német hadigazdaság is igyekezett a saját céljainak megfelelően integrálni. A Wehrmacht megszállását követően a német vezetés Alfred Bentz német olajgeológust is Budapestre vezényelte, hogy felmérje a hazai mezők állapotát, és javaslatokat tegyen a kitermelés német igények szerinti maximalizálására.²⁵ Bentz személye és pályafutása jól mutatja a korszak pragmatikus geopolitikai hozzáállását. Bár a politikai álláspontja egyértelmű volt, a háború után nem került háborús bírósági eljárás alá, sőt, szinte azonnal bevonták a nyugatnémet újjáépítésbe. A Német Szövetségi Köztársaságban a Bundesanstalt für Bodenforschung (Szövetségi Földtani Intézet) vezető olajgeológiai tanácsadója lett, és kulcsszerepet játszott a nyugatnémet olaj- és földgázkutatások újraindításában. A hidegháború elején a NATO-hoz kapcsolódó energiabiztonsági tervezésben is részt vett, immár az amerikai szövetségi rendszer részeként.²⁶

Egy 1950-es CIA-jelentés is megerősíti, hogy a magyar olajmezők a német, majd a szovjet extenzív kiaknázás miatt a háborút követően szinte teljesen kimerültek, tartósan meggyengítve az ország energiatermelési lehetőségeit.²⁷

A második világháború befejeztével az iparág maradványai 1945-ig szovjet katonai parancsnokság alá kerültek, majd az Iparügyi Minisztérium felügyelete alá helyezték, ahol a politikai döntéshozók egy ásványolajipari miniszteri biztost neveztek ki az ágazat felügyeletére. Megkezdődött az ágazat szovjet mintájú átszervezése: a német MANÁT helyét a Magyar–Szovjet Nyersolaj Rt. (MASZOVOL) vette át, majd létrejött a Magyar–Szovjet Olajművek Rt. (MOLAJ). A két vállalat 1950-es egyesülésével jött létre a MASZOLAJ Vegyesvállalat. Bár az amerikai MAORT tulajdonjogát átmenetileg visszaadták, a minisztérium adminisztratív eszközökkel ellehetetlenítette a működését. A folyamat az 1948-as, ipari szabotázs vádjával indított MAORT-perben csúcsosodott ki, amely a korszak egyik első, nagy visszhangot kiváltó koncepció pere volt.²⁸

²⁵ Cseh 2022.

²⁶ Sandkühler 1996, 592.

²⁷ Hungarian oil well near... 1950.

²⁸ Cserényi-Zsitnyáni 2016.

A magyar olajipar történetének ez a szakasza éles párhuzamot mutat az első világháborút követő időszakokkal. A két háború közötti, külföldi tőkével végrehajtott sikeres újjáépítés és a stratégiai önellátás elérése után az iparág ismét totális összeomlást élt át. Az infrastruktúrát a német leszerelések és a szövetséges bombázások, míg a kitermelőhelyeket a német és a szovjet rablógazdálkodás merítette ki. Az iparág így ismét külső, nagyhatalmi érdekek ütközőzónájába került. A történelem megismételte a stratégiai tanulságot: a korlátozott vagy hiányzó politikai-katonai szuverenitás közvetlen és súlyos ellátásbiztonsági sebezhetőséget jelentett/teremtett.

ÚJJÁÉPÍTÉS GEOPOLITIKAI KÉNYSZEREK KÖZÖTT: A MAGYAR OLAJIPAR ALKALMAZKODÁSA A HIDEGHÁBORÚS RENDSZERHEZ

A háború utáni évtizedekben a magyar olajipar jelentős strukturális átalakuláson ment keresztül. Az államosítási folyamat minden korábbi magántulajdonú vállalatot érintett, és az 1950-es évek végére a szektort teljes egészében állami irányítás alá vonták. A háborús pusztítást túlélte finomítói kapacitásokra építve új üzemek létesültek, miközben a dél-zalai olajmezők újraindítása lendületet adott a hazai kitermelésnek, bár az önellátáshoz ez nem volt elegendő. Az 1950-es évek közepén a Szovjetunió megkezdte a kőolajszállításokat Közép- és Kelet-Európa irányába. Mindez rövid távon hozzájárult az ipari növekedés energiaszükségletének biztosításához, hosszabb távon azonban tartósan rögzítette az egyoldalú energiafüggőséget.²⁹

Az 1960-as években az iparág modernizációjának új szakasza kezdődött. Új finomítók épültek, köztük a százhalombattai Dunai Kőolajfinomító (ma Dunai Finomító), amelynek ellátását a Barátság kőolajvezeték biztosította, és látja el napjainkban is orosz nyersanyaggal.³⁰ A hetvenes években a hazai kitermelés elérte ugyan a történelmi csúcst, ám ezzel párhuzamosan a felhasználás is drasztikusan emelkedett. A motorizáció terjedése, az extenzív iparosítás, valamint a fűtési rendszerek átalakítása olyan volumenű feldolgozott kőolajat igényelt, hogy az ország felhasználásának zömét már ekkor is csak importból lehetett fedezni. A hetvenes évek globális olajválságai és a szovjet ellátás korlátainak felismerése stratégiai diverzifikációs lépéseket sürgetett: ennek eredményeként épült meg az Adriakőolajvezeték, amely ismét összekötötte Magyarországot (és az akkori Csehszlovákiát) a tengeri importútvonallal.³¹

A nyolcvanas évekre a magyar olajipar technológiailag fejletté és regionálisan versenyképpé vált, bár működése továbbra is erősen központosított maradt. A politikai-gazdasági rendszerváltozás a piac liberalizációját hozta: a korábbi állami monopóliumok megszűntek, és megjelentek a külföldi olajvállalatok. Az állami olaj- és gázipari tröszt (Országos Kőolaj- és Gázipari Tröszt, OKGT) átalakításával 1989-ben jött létre a MOL, amely átvette a magyar olaj- és gázipar irányítását. Az új, sokszereplős rendszer piaci működésének stabilizálására a legfontosabb hazai és nemzetközi szereplők 1991-ben létrehozták a Magyar Ásványolaj Szövetséget.³²

²⁹ Cseh 2024.

³⁰ Üzemanyag-ellátás.

³¹ A Dunai Finomító... 2005.

³² A magyar olajipar története: i. m.

A magyar olajipar háború utáni története nem csupán ipartörténeti, hanem stratégiai tanulságokkal is szolgál. Világosan kirajzolódik egy kis állam szűk energetikai mozgástere, ha nem rendelkezik saját energiaforrásokkal. A második világháború utáni államosítás és a szovjet függőség rendszere rövid távon stabilitást és kiszámítható ellátást, hosszú távon azonban mély politikai-gazdasági kiszolgáltatottságot eredményezett. A „Barátság” kőolajvezeték³³ elnevezése paradox módon egy olyan korszak szimbóluma lett, amelyben az ellátás biztonsága a politikai lojalitás függvénye volt. Mindez nem kisebbíti annak az ipari-mérnöki teljesítménynek az érdemeit, amellyel az ország a háborús romokból és a politikai függés hálójából is képes volt ismét működő rendszert teremteni. E történeti erőfeszítések mögött egyetlen stratégiai cél húzódott meg: az ország fennmaradása.

A HAZAI ENERGIAIPAR MÁSODIK RENESZÁNSZA

A rendszerváltozást követő évtizedeket a magyar olajipar szempontjából a piaccgazdasági átalakulás és a külföldi működő tőke beáramlásának időszaka jellemezte. A MOL megalakulásával egy olyan nemzeti vállalat jött létre, amely a politikai és a gazdasági átalakulás kihívásai közepette is stabil maradt, és fokozatosan regionális szintű szereplővé fejlődött. Miközben az ország függősége az orosz olajimporttól strukturálisan fennmaradt, a MOL vertikálisan integrált vállalattá alakult, amely nemcsak a teljes hazai finomítói, tárolói és logisztikai infrastruktúrát felügyeli, hanem több országban is aktív a kitermelés, a finomítás és az energiaforgalmazás terén. A vállalat a technológiai innováció terén is aktív, a közelmúltban adta át a régió legnagyobb kapacitású zöld hidrogént³⁴ előállító üzemét.³⁵

Mindezek mellett az ellátórendszer alapvető infrastruktúrája máig sem változott. A MOL hazai kőolajellátása továbbra is döntő mértékben a Barátság II kőolajvezetékre épül, amely Ukrajnában ágazik ketté, egyik ága Szlovákiát, a másik Magyarországot látja el, ám mindkét végponton a MOL finomítói működnek. A horvátországi Adria-kőolajvezeték (JANAF) ugyan alternatív beszerzési útvonalat biztosít, és hozzájárul a diverzifikációhoz, azonban nem áll rendelkezésre egyértelmű bizonyíték arra, hogy képes lenne teljes mértékben kiváltani a Barátság kőolajvezetékét, különös tekintettel a korlátozott kapacitásokra és arra a tényre, hogy a szlovákiai ellátás biztosításában is szerepet kellene vállalnia.³⁶

Bár e tanulmány fókusz a kőolajellátás történeti mintázataira irányul, az ellátásbiztonság kontextusában a figyelem szükségszerűen a földgáz felé fordult, amely napjainkra a hazai energiagazdaság egyik alappillérvé vált. Az elmúlt évtizedekben kiterjedt és korszerű vezetékhálózat épült ki, beleértve a Török Áramlat³⁷ magyarországi szakaszát és a regionális interkonnektorok hálózatát.³⁸ Ennek eredményeként Magyarország mára nem csupán

³³ A Barátság kőolajvezeték elnevezés valójában két vezetékét, a Barátság I-et és a Barátság II-t jelöli, amelyek egy északi és egy déli ágra tagolódva különböző közép- és kelet-európai országok irányába szállítanak kőolajat.

³⁴ A zöld hidrogén mint másodlagos energiahordozó alkalmas lehet az üzemanyagcellás járművek meghajtására, emellett emissziómentes alternatívát jelent számos vegyipari folyamat során mint alapanyag.

³⁵ A MOL átadta... 2024.

³⁶ Műszaki hibák miatt hiúsultak meg... 2025.

³⁷ A Török Áramlat földgázvezeték 2020 januárjában kezdett működni, és Oroszországból a Fekete-tenger alatt Törökország európai részére szállít gázt, majd onnan szárazföldi folytatásán keresztül Bulgária, Szerbia és Magyarország irányába halad tovább. A rendszer két párhuzamos vezetékszállból áll, összesen évi mintegy 31,5 milliárd köbméter kapacitással.

³⁸ Łoskot-Strachota et al. 2022.

fogyasztó, hanem tranzit- és elosztóközpont is, amely földrajzi helyzeténél fogva kulcsszerpet tölt be a közép-európai földgázellátásban.³⁹

Ez a fejlemény történeti párhuzamba állítható a tanulmány korábbi fejezetében elemzett, 1950-es évekbeli CIA-jelentéssel, amely már akkor is regionális energiaelosztó központként azonosította az országot, mely szerepkört a háborús destrukció és a geopolitikai átalakulás számolta fel. Közel nyolc évtizeddel később, a célzott infrastruktúra-fejlesztéseknek köszönhetően az ország ismét visszanyerte ezt a tranzit- és elosztóközponti pozíciót.

A jelenkori geopolitikai helyzet – különösen az orosz–ukrán háború – ismét felerősítette azokat a külső politikai elvárásokat, amelyek az orosz/keleti energiahordozókról való leválasztást sürgetik. A történeti elemzés tanulsága, hogy a szuverenitás kérdése a 21. században is szorosan összefügg az ellátásbiztonság fenntartásának és az autonóm energiapolitikai döntéshozatal képességének megőrzésével.

ÖRÖK KÖRFORGÁS, VAGY SZABÁLYTÖRŐ PRECEDENS? A MAGYAR ENERGIAIPAR CIKLUSAI ÉS LEGFONTOSABB TANULSÁGA

A magyar olaj- és energiaipar történeti áttekintése során hat fő történelmi ciklus azonosítható, amelyek egy visszatérő, ciklikus mintázatot mutatnak. Az első sikertörténetet (19. századi iparosodás) az első világháború és a trianoni szerződés okozta mély visszaesés követte. Az 1930-as évek végének (a hazai kitermelés megindulása) fellendülését a második világháborús pusztítás semmisítette meg. A háború utáni szovjetizálás a geopolitikai kényszerpályák és a szűk önrendelkezés időszaka volt, míg a hatvanas–nyolcvanas évek modernizációja teremtette meg azt a viszonylagos stabilitást, amely a későbbi építkezés alapjául szolgált. E stabilitás nélkül a rendszerváltozást követő új korszak sem jöhetett volna létre. Az ismét önállósá váló ország a hidegháború alatt kialakult kényszerű függőségét komparatív előnyre alakította, és néhány évtized alatt ismét regionális energiaelosztó központtá fejlődött.

Ezt a törekény stabilitást azonban új geopolitikai bizonytalanságok árnyékolják be. A 2022-ben kirobbant orosz–ukrán háború nem csupán katonai, hanem súlyos gazdasági és egyben energiapolitikai törésvonalakkal metszette át Európát, emlékeztetve arra, hogy a geopolitikai erőviszonyok változása miként képes felülírni a meglévő ellátásbiztonsági rendszereinket. Az Európai Unió válaszlépései, azaz az orosz kőolaj tengeri és szárazföldi behozatalának fokozatos leépítése, az árplafonok bevezetése és a szankciós politika kiterjesztése az orosz energiaimport teljes megszüntetését célozzák. E döntések végső célja az orosz bevételek csökkentése volt, ám nem várt mellékhatásként fellesztették a közép-európai tagállamok ellátási kockázatait. Bár Magyarország végig a fegyveres konfliktustól való távolságtartásra törekedett, az energetikai szankciók, a piac torzulása és az orosz kőolajról való leválás politikai nyomása súlyos gazdasági kényszerhelyzetet teremtett.

A jelenlegi helyzet erős analógiát mutat a 20. század korábbi fordulópontjaival. A külső érdekek és geopolitikai feszültségek determinálják az ország energetikai mozgásterét, miközben a korábban elért stabilitás és komparatív előnyök megkérdőjeleződnek. A magyar olajipar története azt a tanulságot hordozza, hogy a legnagyobb stratégiai veszteség soha nem az infrastruktúra fizikai megsemmisülése, hanem az önálló döntéshozatal képességének (az energiapolitikai szuverenitásnak) az elvesztése. Amíg a hazai energiapolitika irányát külső

³⁹ Supply Shocks... 2024.

tényezők határozzák meg, addig minden függetlenedési kísérlet – Sziszüphosz kövéhez hasonlóan – a kiindulópontjára tér vissza.

A hazai energiastratégiai gondolkodás egyik legfontosabb tanulsága éppen ennek a történelmi mintázatnak a felismerése. A jelenlegi rendszerhez és infrastruktúrához való ragaszkodás ebben a kontextusban nem a változással szembeni ellenállás vagy a politikai tétlenség jele, hanem tudatos törekvés, amelynek alapja egy generációkon átívelő reálpolitikai fejlesztésre irányul. Ha a történelem törvényszerűsége szerint az ország ismét az „alapvonalra” kényszerül visszaállni, akkor a minden korábbi eredményért fizetett történelmi ár pürrhoszi győzelemnek⁴⁰ bizonyul, az elért siker pedig felőrli magát a győztest.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- *A Dunai Finomító 40 éve.* MOL Vetélkedő, 2005. <http://molvetelkedo.battanet.hu> (Letöltés időpontja: 2025. 11. 19.)
- *A magyar olajipar története.* Magyar Ásványolaj Szövetség, petroleum.hu. <http://petroleum.hu/a-magyar-olajipar-tortenete/> (Letöltés időpontja: 2025. 11. 18.)
- *A MOL átadta a régió legnagyobb kapacitású zöld hidrogén üzemét.* MOL-csoport, 2024. 04. 11. <https://molgroup.info/hu/media-kozpont/sajtokozlomenyek/a-mol-atadta-a-regio-legnagyobb-kapacitasu-zold-hidrogen-uzemet> (Letöltés időpontja: 2025. 11. 19.)
- Bányászati és Kohászati Lapok: Kőolaj és földgáz. Kőolaj és Földgáz, 140. évf. 2007/3., 10–12. https://real-j.mtak.hu/13560/1/koolaj2007_03.pdf (Letöltés időpontja: 2025. 11. 19.)
- Boda Mihály: *A teremtésvédelem és az igazságos háború elmélete: Az elmélet kortárs formája – Jeff McMahan revizionista elmélete.* Hadtudomány, 33. évf. 2023b/4., 57–72. <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2023.33.4.57> (Letöltés időpontja: 2025. 11. 19.)
- Boda Mihály: *Az igazságos háború elmélete és a teremtésvédelem: Az igazságos háború elméletének története a középkortól a 20. századig a teremtésvédelem szempontjából.* Hadtudományi Szemle, 16. évf. 2023b/4., 123–137. <https://doi.org/10.32563/hsz.2023.4.6> (Letöltés időpontja: 2025. 11. 19.)
- Cseh Valentin: *A magyar olajipar átalakulása és államosítása 1945–1949 között. A kőolaj-feldolgozóipar állami kézbe kerülése.* ujkor.hu, 2024. 02. 10. <https://ujkor.hu/content/a-magyar-olajipar-atalakulasa-es-a-allamositasa-1945-1949-kozott-a-koolaj-feldolgozoipar-allami-kezbe-kerulese> (Letöltés időpontja: 2025. 11. 19.)
- Cseh Valentin: *A magyar olajipar története.* Belvedere Meridionale, 27. évf., 2022/4. https://www.belvedere-meridionale.hu/wp-content/uploads/2022/04/07_CSEH_2022_04.pdf (Letöltés időpontja: 2025. 11. 19.)
- Cserényi-Zsitnyányi Ildikó: *A Rákosi-korszak bányamérnök-perei. Különös tekintettel Vargha Béla és társai ügyére.* PhD-értekezés, Budapest, 2016. <https://doi.org/10.15774/PPKE.BTK.2016.018> (Letöltés időpontja: 2025. 11. 19.)
- Dobai Gábor: *A magyar olaj és földgáz története III.* VGF Szaklap, 2013b. 05. <https://www.vgfszaklap.hu/lapszamok/2013/majus/2784-a-magyar-olaj-es-foldgaz-tortenete-iii> (Letöltés időpontja: 2025. 11. 19.)

⁴⁰ Pürrhosz király az asculumi csata után felismerte: olyan győzelmet arattak, amely annyi veszteséggel járt, hogy valójában vereségnek felelt meg. Innen ered a pürrhoszi győzelem fogalma – amikor a siker felőrli a győztest.

- Dobai Gábor: *A magyar olaj története II.* VGF Szaklap, 2013a. 04. <https://www.vgfszaklap.hu/lapszamok/2013/aprilis/2750-a-magyar-olaj-tortenete-ii> (Letöltés időpontja: 2025. 11. 19.)
- *EU Parliament to Reject Russian Energy Ban Exemptions for Landlocked Countries.* Yahoo News Canada, 2025. 11. 18. <https://ca.news.yahoo.com/eu-parliament-reject-russian-energy-153519554.html> (Letöltés időpontja: 2025. 11. 18.)
- First American Oil Well. American Oil & Gas Historical Society. <https://aoghs.org/petroleum-pioneers/american-oil-history/> (Letöltés időpontja: 2025. 11. 19.)
- Giel, Immanuel: *Galizien Donaumonarchie.* https://hu.wikipedia.org/wiki/Gal%C3%ADcia#/media/F%C3%A1jl:Galizien_Donaumonarchie.png (Letöltés időpontja: 2025. 11. 19.)
- Hungarian oil well near exhaustion as result of German, Soviet exploitation. Central Intelligence Agency (CIA), 1950. <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP80-00809A000700050589-2.pdf> (Letöltés időpontja: 2025. 11. 19.)
- Łoskot-Strachota, Agata et al.: *TurkStream on the Diversifying South-Eastern European Gas Market: The Project and Its Implementation Status.* Energy Policy, 2022. 05. https://www.researchgate.net/publication/360485328_TurkStream_on_the_diversifying_south-eastern_European_gas_market_The_project_and_its_implementation_status (Letöltés időpontja: 2025. 11. 19.)
- Marinović, Marin: *Rafinerija nafte Rijeka – europski pionir u preradi crnog zlata.* Rijeka: INA Industrija Nafte d.d., 2011. Hrčak – Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske. <https://hrcak.srce.hr/file/122737> (Letöltés időpontja: 2025. 11. 19.)
- Matus Tibor: *Trianon máig tartó gazdasági következményei.* MA7.sk, 2018. 06. 10. <https://ma7.sk/gazdasag/trianon-maig-tarto-gazdasagi-kovetkezmenyei> (Letöltés időpontja: 2025. 11. 19.)
- *Műszaki hibák miatt hiúsultak meg az Adria kőolajvezeték kapacitásteresztjei.* MOL, 2025. 09. 24. <https://mol.hu/hu/molrol/mediaszoba/8220-mol-muszaki-hibak-miatt-meghiusultak-az-adria-koolajvezetek-kapacitastesztjei> (Letöltés időpontja: 2025. 11. 19.)
- *Oligopólium.* Hold Lexikon. <https://hold.hu/lexikon/kezdobetu/O/> (Letöltés időpontja: 2025. 11. 19.)
- Sandkühler, Thomas: *„Endlösung” in Galizien: Der Judenmord in Ostpolen und die Rettungsinitiativen von Berthold Beitz 1941–1944.* Dietz, Bonn, 1996.
- Sipos Antalné (összeáll.): *Az államosítás előtt működött ásványolajfinomító vállalatok repertóriuma.* A Magyar Országos Levéltár segédletei, 9. Budapest, 2003. https://library.hungaricana.hu/hu/view/MolDigiLib_MOLsegedl_09/?pg=0&layout=s (Letöltés időpontja: 2025. 11. 19.)
- Srágli Lajos: *A MAORT: A Magyar–Amerikai Olajipari Részvénytársaság története 1938–1949.* Új Magyarország Történeti Társaság, Budapest, 1998. https://library.hungaricana.hu/hu/view/SZAK_OLAJ_SK_2009_MAORT/?pg=0&layout=s (Letöltés időpontja: 2025. 11. 19.)
- *Supply Shocks in Europe Push Hungarian Gas Market into Limelight.* S&P Global Commodity Insights, 2024. 08. 22. <https://www.spglobal.com/commodityinsights> (Letöltés időpontja: 2025. 11. 19.)
- Üzemanyag-ellátás. MOL. <https://mol.hu/hu/uzemanyag-ellatas> (Letöltés időpontja: 2025. 11. 19.)
- White, David: *The Petroleum Resources of the World.* The Annals of the American Academy of Political and Social Science, Vol. 89, 1920. 05., 111–134. <https://www.jstor.org/stable/pdf/1014212.pdf> (Letöltés időpontja: 2025. 11. 19.)
- Yergin, Daniel: *The Prize: The Epic Quest for Oil, Money & Power.* Free Press, New York, 2009.